

Grundtvigs bibelhistoriske sange

Af K. E. BUGGE

Gennem generationer har Grundtvigs bibelhistoriske sange spillet en vigtig rolle i friskolens undervisning. Deres indflydelse er imidlertid ikke begrænset til friskolen. Såvel inden for folkehøjskolen som folkeskolens undervisning har de – især tidligere – været flittigt benyttet.¹ Grundtvigs bibelhistoriske sange har således haft en ikke ringe kultur- og skolehistorisk betydning.

Det er forbavsende at konstatere, hvor sjældent Grundtvigs bibelhistoriske sange har været genstand for særskilt studium. Inden for de sidste 30 år har sangene så vidt vides kun været særskilt behandlet 3 gange: Af Uffe Hansen i 1955, af Erling Brahm i 1960 og af Th. Laursen i 1962. Det må tilføjes, at Grundtvigforskningen – som man kunne vente – fra tid til anden har strejft området. Endelig har Karl Bak i sin fornyligt udkomne bog om højskolesangbogens historie (1977) ydet bidrag også til de bibelhistoriske sanges traditionshistorie. Før vi går videre, vil det være rimeligt at give en præsentation af de vigtigste tidligere behandlinger af emnet. Som det vil ses, har man især beskæftiget sig med sangenes tilblivelseshistorie og genre.

Uffe Hansen's artikel, »Grundtvigs bibelhistoriske Sange«, er trykt i *Vartovbogen* 1955, s. 49–84. UH tager sit udgangspunkt i Grundtvigs forord til digtet »Deilig er den Himmel blaa«, trykt i K. L. Rahbeks tidsskrift »Sandsigeren« d. 10/4–1811. Det er UHs opfattelse, at Grundtvig allerede her udkaster en plan om at genoplive »den bibelhistoriske sang«, en plan der først langt senere skulle blive realiseret. Derpå skildres, hvorledes »den bibelhistoriske strøm« rinder gennem Grundtvigs forfatterskab, fra begyndelsen i 1811 over arbejdet med den bibelske rimkrønike i slutningen af 1820'erne til L. C. Hagens samling »Historiske Psalmer og Riim til Børnelærdom« fra 1832. Denne samling karakteriseres af UH som »den første egentlige samling af bibelhistoriske digte«. Det næste skridt på vejen er Grundtvigs »Sang-Værk til den Danske Kirke« bd. I (1836–37) og især de udkomne hæfter af bd. II (1839–41). UH udtaler en undren over, at Grundtvigs arbejde på dette felt gik i stå omkring 1839. Lidt skete der dog. I 2. udgave af Grundtvigs »Krønike-Riim« fra 1842 er ind-

føjet enkelte bibelhistoriske sange; enkelte andre fremkom i tidsskrifter, f. eks. i Dansk Kirketidende. Nok så vigtig er dog svigersønnen P. O. Boisens udgivelse, »Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen«, der udkom i 1853. Denne samling indeholder 17 bibelhistoriske sange, som ikke tidligere havde været trykt. Slutstenen på værket er andet bind af den store salmeudgave, Grundtvig udsendte i 1870, to år før sin død. Titlen på bd. II er »Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole«. Her er i eet og samme bind samlet, hvad der tidligere havde foreligget i flere forskellige tryk, og en række nye sange tilføjes. Med denne udgivelse har Grundtvig ifølge UH omsider fået sig taget sammen til »at fuldføre værket, der gik i stå i 1841«.

UHs redegørelse er grundig og god at få forstand af. Gennemgangen af de forskellige samlinger er illustreret med en række velvalgte eksempler. Som det vil fremgå af det følgende, kan der imidlertid være grund til at sætte spørgsmålstegn ved den linie i forfatterskabet, som UH mener at finde.

Erling Brahm's artikel, »Grundtvigs bibelhistoriske sange«, er trykt i tidsskriftet Dansk Sang, 1960, s. 26–29. Artiklen er kort, men indholdsrig. Ligesom forgængeren tager Brahm udgangspunkt i Sandsiger-artiklen fra 1811, idet han ligesom UH opfatter denne som optakt til en digterisk bearbejdelse af bibel- og kirkehistorien. Dog noteres et vist forbehold, idet Grundtvigs udtalelser refereres som »en plan, der *sikkert* foresvæver ham« (Udhævet her). Dernæst behandler EB det vigtige spørgsmål om melodierne til de bibelske sange, et emne som i nærværende sammenhæng må lades ude af betragtning. Interessant er endvidere EBs forsøg på at gruppere Grundtvigs bibelhistoriske sange efter emne og genre. Den første hovedgruppe samler sig om temaet »Gud og menneskeheden«. Her finder vi sangene om skabelsen og urtiden. Endvidere kan man her skelne mellem to undergrupper: De fortællende digte beregnet for børn, og de digte, som er »mere beregnet for voksne, hvor det åndshistoriske er det fremtrædende«. – Den næste hovedgruppe er sangene samlet om temaet: Fra stamme til folk, dvs. sangene om patriarkerne og Moses. Til denne gruppe hører også digtene om Abrahams-ætlingen David. – Endelig nævner EB en tredje hovedgruppe:

»Fra de rent bibelhistoriske sange, hvor selve den poetiske gengivelse af den bibelske fortælling er det primære, fører en mængde

Illustration fra N.F.S. Grundtvig: De hellige tre konger. En barnesang. Med tegninger af Herluf Jensenius (1960). – Det sker, at børn under oplæsningen af digtet opfatter »Flux« som navnet på den gamle »Stjernemand«, jf. strofe 8: »Han med Søn og Stjernemand / Flux uddrog af Østerland.«

overgangsformer over til de bibelhistoriske salmer og til salmer, hvis forkyndelse mere eller mindre er tilknyttet fortællingen, eller som benytter stof fra flere fortællinger, hvis forkyndelse knyttes sammen gennem salmen«. (s. 29).

EBs artikel må med sin inddragelse af melodispørgsmålet og med sit interessante inddelingsforsøg siges at udgøre et væsentligt skridt fremad i arbejdet med denne del af Grundtvigs forfatterskab. Dog kan der være grund til at tilføje nogle supplerende bemærkninger vedrørende sondringen mellem salmer og sange.

Thorvald Laursen's artikel, »Grundtvigs bibelhistoriske sange«, fremkom i Antvorskov Højskoles Årsskrift 1962, s. 14–16. ThL tager – ligesom forgængerne – udgangspunkt i Sandsiger-artiklen, – der citeres og refereres udførligt. ThLs artikel bringer iøvrigt intet af interesse. – I *Karl Bak's* bog, »Højskolesangbogens historie« (1977), omhandler de indledende kapitler Grundtvigs arbejde med den poetiske form som meddelelser af historien. I denne sammenhæng inddrager Karl Bak foruden Grundtvigs »Krønike-Riim« (1829) og hans omtrent samtidige »Studier til en bibelsk Rimkrønike« (1828) også andenudgaven af »En liden Bibel-Krønike« fra 1828. Med rette fremhæves denne udgivelses forord som betydningsfuldt. Senere gøres rede for L. C. Hagens og P. O. Boisens nævnte samlinger. Bogens hovedsigte er imidlertid at behandle den historiske og folkelige sangs historie. Karl Bak har hermed indføjet de bibelhistoriske sange i et nyt perspektiv, som er vel værd at overveje.

I det følgende skal opmærksomheden samles om sangenes tilblivelseshistorie. Dertil føjer sig et kortfattet afsnit om deres litterære særpræg og pædagogik.

Tilblivelsen

I tidligere behandlinger af Grundtvigs bibelhistoriske sange har det været et gennemgående træk, at man tog sit udgangspunkt i Sandsiger-artiklen fra 1811. Digtet »Deilig er den Himmel blaa« forstås som den første af Grundtvigs bibelhistoriske sange, og den ledsagende fortælle opfattes som en plan om at skrive og udgive sådanne. Denne hidtil uanfægtede betragtning lader sig imidlertid næppe opretholde i fuldt omfang. For det første har nyere forskning påpeget, at man bør

sondre mellem fortalen og digtet, hvad disse aktstykkers tilblivelses-tidspunkt angår. Mens digtet med sikkerhed kan dateres til den første uge af december 1810, er fortalen efter al sandsynlighed først skrevet ca. 4 måneder senere, i marts 1811.² – Når man tidligere har forstået digt og fortale som en enhed, skyldes dette bl. a., at Svend Grundtvig i første bind af Grundtvigs Poetiske Skrifter (1880) offentliggjorde fortalen og digtet som en sammenhængende helhed under den fælles overskrift: »De hellige Tre Konger. En Barnesang«. I originaltrykket fra 1811 er denne overskrift imidlertid anbragt over selve digtet (s. 184), mens fortalen som overskrift har en henvendelse til tidsskriftets redaktør: »Hr. Sandsiger!« (s. 179). Allerede denne iagttagelse advarer imod, at man uden videre opfatter fortale og digt som en enhed.

For det andet: Afgørende i nærværende sammenhæng må være spørgsmålet om, i hvilket omfang man kan konstatere en indre sammenhæng mellem fortalen og digtet. Spørgsmålet om aktstykkernes karakter af optakt til eller plan om en udgivelse af bibelhistoriske sange må drøftes på dette grundlag.

Det er indlysende, at digtet henvender sig til børn: »Kommer Smaa og hører til! Jeg for Eder sjunge vil« (str. 2); »Vil I Smaa ei ogsaa gierne/ See den lyse, milde Stjerne!« (str. 14); »Bøier Eder kun I Smaa,/ Han fra Himlen seer derpaa!« (str. 17).³ – Overskriften »En Barnesang« betyder altså: En sang for børn. Digtets enfoldigt fortællende stil må først og fremmest forstås i dette perspektiv. Da digtet endvidere fortæller bibelhistorie, er det med fuld ret, at man betragter »Deilig er den Himmel blaa« som Grundtvigs første bibelhistoriske sang.

Langt mere kompliceret er spørgsmålet om fortalens indhold. I fortalen nævnes børn ikke med en stavelse! Grundtvigs anliggende er her ikke at udtale sig om behovet for en samling af sange specielt beregnet for børn. Hans ærinde er at meddele en kritik af den nyeste officielle salmebog, »Evangelisk-christelig Psalmebog« fra 1798. Denne salmebog har efter hans opfattelse fortrængt de historiske salmer og erstattet dem med dogmatiske eller moralske. Den historiske salme har imidlertid flere fortrin. Dels vil Grundtvig hævde, »at Digterens Begeistring er langt varigere og fastere, naar den er knyttet til Mænd og Tildragelser«. Dels er der en indre overensstemmelse mellem den historiske salme og bibelens »Aand«. En stor del af gamle og nye Te-

stamente er »aldeles historisk«. Beretningen om Jesu liv er »ei allene det fuldkomneste Dydsmønster, men indeholder tillige Fakta, hvorpaa en Kristens hele Tro og Saligheds Haab maa grunde sig«. (s. 181). Endelig er det en kendsgerning, at netop den historiske salme har vist sig at have betydelige, etisk folkeopdragende, virkninger. Derfor agter Grundtvig at udgive en samling af »kristelige, mest historiske Sange«, hvoraf de fleste skulle være »borgede af Kingo, Luther og flere ældre kristelige Digtere med de Forandringer, Tiden med Ret kan fordre«. (s. 183).

Den sammenhæng mellem programmet og den efterfølgende barne-sang, som forskerne har lagt vægt på, bygger på to forudsætninger: Dels på Svend Grundtvigs redaktionelle sammenføjning i udgaven fra 1880 (jf. ovf.), dels på Grundtvigs egne ord i fortalens allerførste sætning. Her beder han tidsskriftets udgiver om tilladelse til at sige et par ord »om den Art af Sange, hvortil den [dvs. sangen] tildels hører, nemlig de historisk-kristelige« (s. 179). I denne udtalelse bør man ikke overse forbeholdet i »tildels«. Hvorfor dette forbehold? Sandsynligvis fordi Grundtvig har fornemmet, at sangen kun delvis holder mål med de skitserede kriterier for en historisk salme. I fortalen nævnes tre kriterier: Den historiske salme skulle a) give digteren en varig og fast inspiration, b) være i overensstemmelse med bibelens ånd, dvs. være udtryk for en tro, der bygger på et historisk hændelsesforløb – ikke på abstrakte teorier – og c) være etisk opdragende. – Om »Deilig er den Himmel blaa« er udtryk for en fast og varig inspiration er i bedste fald tvivlsomt. I digtsamlingen »Kvædlinger«, der udkom i 1815, karakteriserer Grundtvig digtet som »et Glimt af barnlig Aand og kristelig Juleglæde«. ⁴ Altså kun »et Glimt«. Om en anden julesang fra 1810–11 skriver han, at her er »en Ahnelse af Psalmetonen, en mat Forklang . . . af en Julepsalme, som jeg endnu ei har kunnet synge« (Udhævet her). ⁵ Grundtvig har altså tilsyneladende ikke selv opfattet »Deilig er den Himmel blaa« som udtryk for en fast og varig inspiration. – Mens det andet kriterium: Forankringen i et bibelhistorisk hændelsesforløb, må siges at være tilgodeset, kan det diskuteres, hvorvidt dette også er tilfældet m. h. t. det tredje kriterium, den etiske opdragelse. En sådan intention kan højst indirekte siges at være tilstede i sangens opfordring til enfoldig, barnlig tillidsfuldhed og ydmyghed.

Sammenfattende kan konkluderes, at mens der næppe kan være

grund til at frakende digtet karakter af bibelhistorisk sang, er det i fortalen skitserede program ikke at forstå som en plan om at udgive sådanne sange specielt beregnet for børn. Der er tale om et langt mere omfattende projekt, der hurtigt bliver opgivet. En plan om at udgive en samling bibelhistoriske digte til brug ved undervisningen af børn fremkommer først i slutningen af 1820'erne. Forinden skulle en række brikker falde på plads, og Grundtvig skulle opleve en ganske særlig tilskyndelse til at gå i gang med opgaven.

Den første vigtige forudsætning var den vældige, digteriske inspiration, Grundtvig oplevede i de første måneder af 1824. De bedst kendte nedslag af denne inspiration er foruden digtet »De levendes Land« tillige det 312 strofer lange symbolske digt »Nyaarsmorgen«. Hertil slutter sig salmen »Velkommen igien, Guds Engle smaa«, skrevet i julen 1824.⁶ – Den næste forudsætning er Grundtvigs nye teologiske erkendelse, hans såk. kirkelige anskuelse, der første gang blev fremlagt offentligt i det berømte stridsskrift »Kirkens Gienmæle« fra 1825. Her fremføres det grundsyn, at kirken altid har været og stadig er dér, hvor menigheden bekender troen på den opstandne Kristus. – Fremdeles må nævnes, at Grundtvig netop i sidste halvdel af 1820'erne modtog nye tilskyndelser til at arbejde med salmer. Tusindårsjubilæet for Ansgars komme til Danmark gav ham i 1826 anledning til at udgive en mindre salmesamling. Endvidere fik han som redaktør af Theologisk Maanedsskrift anledning til at anmelde både B. S. Inge-mann's »Høimesse-Psalmer« (1825) og P. A. Fenger's udgave af Kingo's salmer (1828).

Den vigtigste tilskyndelse til at arbejde med bibelhistoriske digte udgik imidlertid fra den kendsgerning, at Grundtvig i slutningen af 1820'erne begyndte at undervise sine to sønner Johan og Svend, født henholdsvis i 1822 og 1824. Denne helt private tilskyndelse er under-vurderet af forskningen, der enten ikke omtaler den, eller kun nævner den en passant. Til brug ved sønnernes undervisning udarbejdede Grundtvig sine »Krønike-Riim til Børne-Lærdom« og »Historisk Børne-Lærdom«, der begge udkom i 1829. Da Grundtvig samtidig blev opfordret til at besørge en ny udgave af sin bog »En liden Bibel-Krønike for Børn og Menigmand« fra 1814, da falder brikkerne på plads: Grundtvig får den idé, at også bibelhistorien kunne meddeles i poetisk form, og at han burde udgive en sådan bog for børn.

Det er vigtigt at notere, at den opgave, der på dette tidspunkt

melder sig for Grundtvig, endnu ikke er udarbejdelsen af bibelhistoriske *sange*, men af bibelhistoriske *rim*. Denne opgaves løsning melder sig som et påtrængende behov. Samtidig bliver Grundtvig klar over opgavens vanskelighed. Han trøster sig med, at man indtil videre kan hjælpe sig med de i traditionen foreliggende historiske *salmer*. Sådanne overvejelser har bl. a. sat spor i fortalen til 2. udgaven af »En liden Bibel-Krønike«, der udkom i 1828. Det nævnte behov omtales her som »et Savn, andre christelige Forældre saavel som jeg maatte føle« (s.V.). I fortalens slutning udtaler Grundtvig:

»Endelig maa jeg erindre, at til mine Børns Lære-Bøger ønskede jeg helst idel Rim-Krøniker, som give den letteste og livligste Bog-Læsning, men deels har vel Mange Fordom mod en bibelsk Rim-/Krønike, og deels vilde den være ligesaa vanskelig at skrive, som let at læse«. (s. VII–VIII).

De samme tanker findes i et udførligere, utrykt, udkast til fortalen. Udkastet adskiller sig især på eet væsentligt punkt fra den trykte version: Grundtvig afgiver her et løfte om at udarbejde en bibelsk rim-krønike beregnet for børn. Den pågældende sammenhæng i udkastet lyder:

»Vil Gud, jeg lever, og Omstændighederne føie sig derefter, skal jeg i en Bibelsk Rim-Krønike vise Menigheden, hvorledes jeg troer, en bibelsk og kirkelig Børne-Bog i vore Dage bedst kan svare til sin Hensigt, som jo er at give Smaa-Christne en levende og yndig Forestilling om vor Fader, som er i Himlene, om Hans eenbaarne Søn, som blev vor Broder, og Hans gode Aand, som vil være vor evige Trøster og Talsmand, saa de kan lære at skønne paa den Lykke, dem timedes, at fødes og opammes i Kirkens Skjød, og saa den christelige Sandhed kan uforglemmelig indprænte sig i deres bløde Hjerte og stærke Ihukommelse. Men hvor gammel og soleklar en Sandhed, det end er, at Rimet baade maler bedst og er nemmest lært og vanskeligst at glemme, saa er den Sandhed dog i Henseende til Børne-Lærdom saa mis-kiendt, at den vel behøver en Menneske-Alder og en ny Erfaring i den huslige Kreds for at findes indlysende. Vore seneste Fædre søgte at erstatte Mangelen af en saadan Rim-Krønike med de

letteste og barnligste historiske Psalmer; det samme vil Aanden drive alle christelige Forældre til nu, alt som de vaagne af Døsen, hvori de er indkoglede; og vore Børn som takke os i Graven for hvert yndigt Riim, vi lærde dem at bære Troen i, vil takke os dobbelt, hvis vi efterlade dem en Bog, i hvis Rim deres Børn kan bære al deres christelige Kundskab, let som en Fjer, men levende og fri som Fuglen i Luften!«⁷

Det er utvivlsomt erkendelsen af opgavens vanskelighed, der har fået Grundtvig til i den trykte version af fortalen at stryge løftet om at udgive »en bibelsk og kirkelig Børne-Bog«. – Nogle forarbejder til en sådan lod Grundtvig dog i 1828 trykke i Theologisk Maanedsskrift under titelen »Studier til en bibelsk Rim-Krønike«. Efter en fortale følger nogle rimede genfortællinger af de bibelske beretninger om ska-belsen, Adam og Eva, Kain og Abel og om syndfloden. Arbejdets private foranledning røbes i fortalens bemærkninger om, at »naar man har Børn, kan man kalde sig selv til Skole-Mester, hvad Øieblik, man vil« (s. 145). – Opgavens vanskelighed kommer til udtryk i følgende udtalelse:

»Men det har hidtil været min Sorg, at jeg ikke kunde hitte paa at gjøre Kundskabs-Vers, som Børnene gad hørt, og jeg gad havt, de skulde huske, naar de graanede«; (s. 145).

De rim, Grundtvig i det følgende lader trykke, kalder han mistrøstigt for »vragede Forsøg« (s. 146). Mistrøstigheden kan imidlertid tillige være influeret af andre forhold, f. eks. af injuriedommen i 1826, ifølge hvilken Grundtvig blev dømt til livsvarig censur; og den kan skyldes hans hele usikre situation efter den embedsnedlæggelse, der fulgte umiddelbart efter dommen. I nærværende sammenhæng er det endvidere af betydning, at Grundtvig efterhånden overlod en væsentlig del af sønnernes undervisning til skiftende huslærere. Den personlige tilskyndelse til at skrive for børn blev derved afsvækket.

Hvad angår tilblivelsen af Grundtvigs biblehistoriske sange er det vigtigt, at man – trods den mistrøstige udgang af det første forsøg – noterer følgende: Opgaven at levere en digterisk genfortælling af bibelhistorien for børn er blevet klart erkendt såvel i henseende til betydning som m. h. t. vanskelighed. Om dette første forsøg i slutningen af 1820'erne kan man endnu med rette anvende den vurdering,

som hidtil er blevet Sandsiger-artiklen til del: at Grundtvig udkastede en plan om at skrive bibelhistoriske digte for børn, men at planen af forskellige grunde blev opgivet.

Som det næste skridt i udviklingen har forskningen samstemmende peget på den af L. C. Hagen udgivne samling, »Historiske Psalmer og Riim til Børne-Lærdom«, der udkom i december 1832. Grundtvigs bidrag til udgivelsen bestod dels af egne digte, dels af omarbejdelser af andres salmer. Bl. a. derfor har man med rette kunnet sige, at samlingen »helt var præget af Grundtvig«. ⁸ – Imidlertid kan der være grund til at tage et vist forbehold over for karakteristikken af denne udgivelse som den første egentlige samling af Grundtvigs bibelhistoriske sange. Det var, trods alt, Hagen og ikke Grundtvig, der udgav samlingen. Og Grundtvig ledsagede ikke engang udgaven med et forord – hvad han passende kunne have gjort for at støtte den ganske ukendte stud. theol. Hagen. Forklaringen kan kun være, at et sådant arbejde på dette tidspunkt var meget lavt prioriteret i Grundtvigs bevidsthed. Andre opgaver var langt mere presserende: Arbejdet med Nordens mytologi, med verdenshistorien og med at få gennemført en frihedsordning inden for statskirken. Det er disse temaer – og ikke bibelhistoriske sange og salmer for børn – der dominerer i Grundtvigs omfattende korrespondance fra 1831 og de nærmeste år derefter. – Før Grundtvig påny kunne tage opgaven op, var der – ligesom i 1820'erne – en række brikker, der skulle falde på plads, og nogle helt personlige forhold skulle påny på afgørende måde tilskynde ham til arbejdet.

I løbet af de følgende år udsender Grundtvig de fleste af de værker, der kom til at stå som hovedværker i hans forfatterskab. Det gælder »Nordens Mythologi« (1832), »Haandbog i Verdens-Historien« I–III (1833 ff), »Sang-Værk til Den Danske Kirke« I–II (1837–41) samt de skelsættende højskoleskrifter fra 1836 og fremefter. Hertil slutter sig fra 1838 de historiske forelæsninger, der efter hans død blev trykt under titlen »Mands Minde« (1877). – Inspirationen til denne omfattende virksomhed udgik fra den gennemgribende nyorientering, Grundtvig oplevede i 1831–32 dels på baggrund af de tre Englandsrejser i 1829–31, dels igangsat af den fornyede beskæftigelse med Nordens myter. Nyorienteringen, der er udførligt skildret i Kaj Thanings disputats fra 1963, bevirker, at Grundtvig nu kan skelne mellem tro og anskuelse, mellem kristeligt og menneskeligt, og så-

ledes kan fremsætte sin provokerende tese: »Menneske først – og kristen så!«. For Grundtvigs pædagogiske tænkning betyder denne udvikling, at han fra da af opfatter skolearbejdet som et rent menneskeligt, borgerligt, anliggende. Tidligere havde han indordnet dette arbejde under et teologisk eller kirkeligt formål.

I et brev til Gunni Busck dateret 26/4-1831 understreger Grundtvig betydningen af, at »vi tage os af Børnene i Jesu Navn«.⁹ Ikke desto mindre er det bemærkelsesværdigt, at Grundtvigs nyinspirerede og særdeles omfattende udgiver-virksomhed ikke udløser nogen fornyet beskæftigelse med de bibelhistoriske sange. Det sker først i slutningen af 1830'erne. Fra Grundtvigs brevveksling vides, at han efter at have fuldført udgivelsen af det første bind af sit »Sang-Værk til Den Danske Kirke« så småt begyndte at overveje udsendelsen af et bind II i vinteren 1837-38. I et brev til Ingemann dateret 22/9-1837 meddeler han vennen følgende:

»Min Hensigt var nu i Vinter at give en Række bibelhistoriske Sange, til at oplive Betragtningen af Guds underlige Gjerninger i begge Pagters Dage og da især af Frelserens jordiske Levnedsløb«;¹⁰

Den pågældende passage i brevet slutter: »Om det lader sig gjøre, er et andet Spørgsmaal«. Der er altså tale om et ønske, ikke om en egentlig plan.

To begivenheder i 1838-39 bevirkede imidlertid, at Grundtvig overvandt sine betænkeligheder. Netop i 1838 får Grundtvig personligt kendskab til prinsesse (senere dronning) Caroline Amalies Asyl, hvor de bibelhistoriske sange blev flittigt benyttet.¹¹ Fra 1838 bliver Grundtvig endvidere fast taler ved institutionens julefest.¹² Hermed var givet en ny direkte anledning til, at Grundtvig igen begyndte at digte for børn. I denne henseende har en anden begivenhed i Grundtvigs liv dog sandsynligvis spillet en endnu større rolle. Grundtvigs to sønner var nu blevet så gamle, at de skulle konfirmeres. Trods derom indgiven ansøgning fik Grundtvig ikke tilladelse til selv at konfirmere dem.¹³ En overgang overvejede han derfor at lade sønnerne konfirmere af præstevennen Gunni Busck i Stigs Bjergby. Denne plan blev dog ikke ført ud i livet, idet Grundtvig allerede i marts 1839 fik begrundet håb om at blive ansat som præst ved Vartov. Da udnævnelsen var en

kendsgerning, var enhver hindring bortfaldet, og Grundtvig kunne i oktober 1839 konfirmere sine sønner i Vartov Kirke. I nærværende sammenhæng er det vigtigt at notere, at Grundtvig netop under sønnernes konfirmationsforberedelse, som han selv varetog, atter blev opmærksom på de bibelhistoriske sange og benyttede disse i sin undervisning. I en utrykt slutning på et brev til Gunni Busck skriver Grundtvig om sit arbejde med konfirmationsforberedelsen:

»Deres [altså sønnernes] Kundskaber kan jeg ikke berømme. Lærebogen har jeg kun gennemløbet med dem for at vise dem Alfarveien, Catechismus og Bibelhistorie søger jeg nu daglig at gjøre dem mere fortrolige med, og tilsidst vil jeg gennemgaae det Fornemste af Alter-Bogen med dem for at indprænte dem, saa godt jeg kan, vor Troes-Grund og meddele dem min Betragtning af det christelige Liv. – Sangene i Hagens Bog har jeg ladet dem gientage, og for Kundskabens Skyld veed jeg da enhver christelig Præst kan med god Samvittighed lægge Haand paa deres Hoved . . .«. ¹⁴

Bemærkelsesværdigt er det, at Grundtvig i selvsamme brevslutning meddeler, at han nu er gået i gang med at udgive anden del af Sang-Værket, altså netop den bibelhistoriske del:

»Paa Lykke og Fromme har jeg ladet Trykningen af Sangværkets 2det Bind begynde, thi jeg mærked, at ellers blev Hullerne seent eller aldrig stoppede«. (ibid).

At arbejdet med sønnernes konfirmationsforberedelse har spillet en afgørende rolle for, at udgivelsen af en samling bibelhistoriske sange blev påbegyndt, er da indlysende. Har man denne sammenhæng for øje, bliver det knap så forunderligt, at projektet gik i stå efter udgivelsen af de første to hæfter. Efter sønnernes konfirmation manglede ganske enkelt den personlige tilskyndelse! Allerede i slutningen af marts 1839, altså på et tidspunkt, hvor forberedelsesarbejdet må antages at være i det væsentlige afsluttet, ytrer Grundtvig usikkerhed m. h. t. projektets fuldførelse. Han trøster sig med, at »Stumperne kan due«. ¹⁵

I de følgende år offentliggør Grundtvig, som ovenfor nævnt, enkelte bibelhistoriske sange. Men nogen særskilt samling blev det ikke

til. I begyndelsen af marts 1843 udtaler Grundtvig, at en sådan samling specielt for børn, er en opgave, der kan vente: »Paa Børnene skal vi ikke her tænke videre, end at de i Kirken skal finde det Barnlige igjen . . .«. ¹⁶ To dage efter datteren Meta's konfirmation d. 23/3-1843 er han mere positiv stemt og udtaler, at »vi bør have en ny Sangbog af lutter bibelhistoriske Sange til Børnene«. ¹⁷ Men næppe er datterens konfirmation kommet på afstand, før planen atter glider i baggrunden. Også dette korte forløb i foråret 1843 bekræfter teorien om den personlige tilskyndelses afgørende betydning for Grundtvig. Det blev P. O. Boisen, der udgav samlingen »Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Børn« (1853). Fra udgiverens side var denne bog tænkt som en fortsættelse af Sangværkets uafsluttede bind II. ¹⁸ Bemærkelsesværdigt er, at selv om Grundtvig bidrog til Boisens samling, var initiativet Boisens og ikke Grundtvigs. – Noget tilsvarende gælder den sidste større udgivelse af bibelhistoriske sange. Få år før Grundtvigs død udkom i 1868 og 1870 bind I og II af en ny samlet udgave af hans salmer og bibelhistoriske sange. Anledningen til denne udgivelse var en opfordring fra vennekredsen. Ved sit præstejubilæum i 1861 fik Grundtvig overrakt en betydelig sum penge med netop dette formål for øje. ¹⁹ – Der er således intet, der tyder på, at Grundtvig selv i tiden efter 1841 (1843) har haft planer om at udgive en samling bibelhistoriske sange. Hvad der faktisk blev udgivet af sådanne sange, var enkelte spredte tryk samt bidrag til værker, der fremkom på andres foranledning.

Konkluderende kan fastslås, at det er vanskeligt – om overhovedet muligt – at se en livslang linie i denne del af Grundtvigs forfatterskab. Med lidt god vilje kan man se en linie fra påbegyndelsen i sidste halvdel af 1820'erne frem til de udkomne hæfter fra 1839–41. Dermed slutter Grundtvigs egentlige interesse for sagen. Hvad han derefter lader trykke, udspringer ikke af en plan om at tilvejebringe en samling bibelhistoriske sange beregnet for børn. Andre tog imidlertid opgaven op og tilskyndede Grundtvig til at bidrage til sådanne samlinger. Den omfangsrigeste af disse blev bd. II af den salmeudgave, der påbegyndtes i 1868. Bd. II fra 1870, Grundtvigs »Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole«, blev et anseeligt værk, der indeholdt i alt 134 sange. Dette bind blev et righoldigt arsenal både for friskolebevægelsen og for andre, der ønskede at inddrage bibelhistoriske sange i undervisningen.

De bibelhistoriske sanges genre og pædagogik er emner, der med rette kunne gøre krav på at blive behandlet i særskilte redegørelser. Vi må her nøjes med nogle sammenfattende bemærkninger.

Grundtvigs kirkelige anskuelse fra 1825 og især hans gennemgribende nyorientering i 1831/32 er baggrunden for hans sondring mellem tro og anskuelse, kristeligt og menneskeligt, kirke og skole. Troen er, som Grundtvig udtrykker sig, ikke nogen »Skole-Sag«.²⁰ Skolearbejdet derimod, opfatter han som et rent menneskeligt anliggende. Den særlige kristelige opdragelse eller »skole« i hjemmene kalder Grundtvig for »Kirke-Skolen«. For de bibelhistoriske sanges vedkommende får denne sondring den betydning, at de af Grundtvig opfattes som *skole-sange*, idet de bevæger sig på et fællesmenneskeligt plan, anskuelsens plan. Som skolesange rummer de ikke nogen specifik kristelig forkyndelse, men har et almen-menneskeligt indhold af historisk – eventuelt tillige af etisk – art. De bibelhistoriske *sange* adskiller sig således fra *salmerne*, der – selv om også de kan tage deres udgangspunkt i en bibelsk beretning – er karakteriseret af en direkte forkyndelse af Jesu opstandelse som central og nutidig frelsesbegivenhed. Salmerne hører efter Grundtvigs opfattelse hjemme på troens plan, i kirken.

I et brev til Ingemann fra 1833 sonderer Grundtvig mellem »egentlige Salmer« og »aandelige Viser«; og han pointerer, at Hagens samling »i alle Maader er en Skolebog«.²¹ Senere, i 1843, er Grundtvig mere forbeholden over for Hagens bog og understreger, at en eventuel ny samling »bør være endnu mere historisk end Hagens«.²² Dette må forstås således, at Grundtvig i den forløbne tid er blevet endnu mere overbevist om det nødvendige i at sondre mellem salmer og sange. – I brevet til Ingemann brugtes udtrykket »aandelige Viser«. Grundtvig har næppe skelnet skarpt mellem sange og viser. I Sandsiger-artiklen fra 1811 kaldtes »Deilig er den Himmel blaa« for en »barnesang«; i 1838 kalder han digtet for »en Vise«.²³ Selve udtrykket »aandelig Vise« har Grundtvig hentet fra Paulus. I den bibeloversættelse, Grundtvig benyttede, sonderer apostlen mellem »psalmer og sange og aandelige viser« (Kol. 3,16) eller »psalmer og lofsange og aandelige viser« (Ef.5,19).²⁴

Hvad de bibelhistoriske sanges pædagogik angår bemærkes, at de-

res oprindelige intention var at lette tilegnelsen af bibelhistorien ved at omstøbe bibelens beretninger til let fattelige *rim*. Fra 1830'erne og fremefter er det derimod *sangtekster*, der skal tilgodese formålet. Sangenes pædagogiske formål fremgår iøvrigt af deres genre. Deres opgave er dels i videre forstand at gøre børnene bekendt med en universalhistorisk sammenhæng, dels – i et snævrere perspektiv – at skabe forståelsesbaggrund for en senere kristelig forkyndelse. Menneske først – og kristen så!

Sangenes indhold er hentet fra bibelhistorien i hele dens bredde, fra skabelsen til Jesu liv og den første menighed. Deres metode er først og fremmest fortællingen, idet dog bemærkes, at dette ikke er en metode, der vilkårligt lader sig udskifte med andre. Der er tale om en didaktisk arbejdsform, der udspringer af selve det faglige indhold. Bibelhistorien er i sig selv fortælling. – Af pædagogiske synspunkter i disse sange noteres endvidere Grundtvigs vilje til at gå ind på barnets forudsætninger. Dette viser sig i valget af et jævnt og enfoldigt sprog, undertiden isprængt dialekt-udtryk.²⁵ Det viser sig også på den måde, at han kan finde på at lokalisere de bibelske beretninger i en for barnet fortrolig sammenhæng. Eksempel herpå er skiltringen af Jesu barndomshjem i Nazareth:

»Der boede Josef Tømmermand
Med Jordens bedste Kvinde,
Hans Huus var lavt, men godt istand,
Og grumme pænt derinde,
Alt som et Dukkeskab saa net,
Til Josefs Hus i Nasaret
Ei Mage var at finde.

Ved Huset var en Haveplet,
Og udenfor et Vænge,
Hist groede Blomster tykt og tæt,
Her lod sig Ranken stænge,
Som Humle-Knopper voxte her,
De søde Druer svulme der,
Det har Man vidst saalænge«.²⁶

En senere tids religionspædagogik har i overvejende grad forsøgt at fængsle børnenes interesse ved netop at fremhæve forskellene mellem børns vilkår den gang og nu. Imidlertid rummer den nyere fremgangsmåde den risiko, at der opstår et svælg mellem børnenes og bibelens verden. Grundtvig har på sin egen charmerende måde søgt at slå bro mellem de to verdener.

Til sangenes pædagogik hører også viljen til at udøve en etisk opdragelse. Et foretrukket hjælpemiddel hertil er de hyppigt indstrøede sentenser af ordsprogsagtig karakter, bedst kendt fra visen om Kong Farao. I sådanne passager bygger udsagnene på almen-menneskelig,

folkelig, visdom. Andre steder fornemmer man, at baggrunden i højere grad kan være digterens egne erfaringer med sine to sønner. I den oven for citerede sang hedder det f. eks. om Jesus, at han »Var ei som andre Drengte vild, Sprang ei paa Bord og Bænke«.

Først som sidst bør man dog bemærke sangenes koncentration om et historisk hændelsesforløb. De bibelhistoriske sange er blevet til ud fra den overbevisning, at kendskab til begivenheder, der har udfoldet sig i tidens kronologiske dimension, har afgørende betydning for forståelse af, hvad menneskeliv og kristendom er. De bibelhistoriske sange er således udtryk for en pædagogik, der tilsigter at skabe struktur og sammenhæng i en verden, der trues af opløsning og rodløshed.

NOTER

Forkortelser:

Bibl.	Steen Johansen: Bibliografi over N. F. S. Grundtvigs Skrifter, I-IV (1948-54)
Breve II	Breve fra og til N. F. S. Grundtvig, udg. af Georg Christensen og Stener Grundtvig, II (1926)
Busck	Gunni Busck, et Levnedsløb i en Præstegaard, udg. af H. Bech, 2. udg. (1878)
Fasc.	Fascikel. Manuskript-enhed i Grundtvig-arkivet.
Gr. Ing.	Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859. Udg. af Svend Grundtvig (1882)
Gr.s skoleverden	Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast. Udg. af K. E. Bugge, I-II (1968)
GSV	Grundtvig: Sang-Værk, I-V (1944-51)
PS I	Grundtvig: Poetiske Skrifter, udg. af Svend Grundtvig, I (1880)
Rønning	Fr. Rønning: N. F. S. Grundtvig, I-IV (1907-14)
Rørørdam I	Peter Rørørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling fra 1806 til 1844, udg. af H. F. Rørørdam (1891)
SfL	K. E. Bugge: Skolen for livet. Studier over N. F. S. Grundtvigs pædagogiske tanker (1965)
Thaning	Kaj Thaning: Menneske først. - Grundtvigs opgør med sig selv, I-III (1963)
UH I-III	Uffe Hansen: Grundtvigs Salmedigtning. Dens Historie og Indhold, I-III (1937-66).

1. I »Dansk Skolesangbog« udg. af Dansk Friskoleforening (4. udg. 1976) er 53 af i alt 420 numre rubriceret under »Bibelhistorien«. - I Folkehøjskolen sangbog (16. udg. 1974) findes 8 bibelhistoriske sange af i alt 529 numre, et væsentligt reduceret antal i forhold til den foregående udgave (15. udg. 1964).

For folkeskolens vedkommende kan oplyses, at den af Undervisningsministeriet udgivne undervisningsvejledning fra 1960, den såk. »Blå Betænkning«, anbefaler, at eleverne i faget sang lærer et antal bibelhistoriske sange og salmer. Under faget kristendomskundskab/religion anbefales for 4. og 5. skoleårs vedkommende, at »der gennemgås en del salmer og bibelhistoriske sange«. Den nyeste vejledning fra 1976 anbefaler i almindelighed, at man er opmærksom på »salmer« som undervisningsmateriale; de bibelhistoriske sange nævnes ikke.

Bibelhistoriske sange er på ingen måde et eksklusivt dansk fænomen. Ej heller er det en speciel Grundtvig'sk genre, selv om Grundtvigs digte er dem, der fylder mest i billedet. I den nævnte friskolesangbog er også digtere som H. A. Brorson og K. L. Aastrup repræsenteret. I allernyeste tid har Johannes Møllehave med talent og humor videreført traditionen i sine udgivelser »Abraham, Isak og Jakob« (1974), »Josefs drømme« (1975) og »De betroede talenter« (1976).

2. Ejnar Thomsen: Digteren og kaldet (1957) s. 104 f; Jørgen Sørensen: »Grundtvig og ældre dansk salmedigtning«, Grundtvig-Studier 1964 s. 48.
3. GSV II s. 197–199.
4. Grundtvig: Kvæddinger eller Smaakvad (1815) s. 234 // PS I s. 304.
5. Ibid. s. 229 // PS I s. 298.
6. Vedr. dateringen, se Thaning I s. 37 og 69.
7. Grundtvig-arkivet, fasc. 146.8.b.
8. Thaning III s. 606 note 13. – Vedr. Grundtvigs bidrag til Hagens samling, se iverdigt UH I s. 166 ff og Bibl.nr. 502 A.
9. Busck s. 131.
10. Gr.Ing. s. 198. – I oktober skriver Grundtvig til P. A. Fenger: »Om de bibelhistoriske Sange vil udgiøre et eget Bind, veed jeg naturligviis ikke, men finder dog ei urimeligt« (Brev af 6/10–1837, Breve II s. 279).
11. Rørdam I s. 204 ff. – Om institutionens betydning for Grundtvigs digtning, se UH II s. 59 ff.
12. Fra 1841 blev Grundtvig »Direktør« for Asylskolen, jf. Bibl.nr. 708 samt Sfl s. 320.
13. Rønning III, s. 218 ff.
14. Brev til Gunni Busck dat. 19/3–1839. – Den trykte del af brevet ses Busck s. 226–228. Den her citerede, utrykte brevs slutning fremgår af originalen, Grundtvig-arkivet fasc. 458.32.
15. Brev til P. A. Fenger dat. 30/3–1839, Breve II s. 302.
16. Brev af 7/3–1843, Busck s. 273.
17. Brev til P. A. Fenger dat. 25/3–1843, Breve II s. 369. – Om Grundtvigs digtning i anledning af Meta's konfirmation, se UH II s. 113 ff.
18. Jf. Bibl. nr. 1038 A.
19. Rønning IV, 2 s. 142.
20. Se især artiklen »Er Troen virkelig en Skole-Sag?« (1836), trykt bl. a. i Grundtvigs skoleverden I s. 268–272.
21. Gr. Ing. s. 147 f.

22. Busck s. 273.
23. Grundtvigs skoleverden II s. 121.
24. Grundtvig benyttede den reviderede oversættelse af 1740, 13. opl. 1787, jf. SFL. s. 141. – Den autoriserede oversættelse fra 1948 har begge steder: »Salmer og Hymner og aandelige Sange« (Udhævet her). – Mens Salmebog for Kirke og Hjem (1897) indeholdt en særlig gruppe »Aandelige Sange«, er denne genrebetegnelse forsvundet i Den danske Salmebog (1953).
25. Morten Bredsdorff: »Sjællandske træk i Grundtvigs sprog og digtning«, Grundtvig-Studier 1959, s. 71 f.
26. GSV II s. 203.